

RELATIONS OF MICRO AND MACRO-SOCIOLOGICAL DIMENSIONS AS DETERMINATION BASIS OF ETHICAL VALUES OF GRAMMAR SCHOOL FEMALE STUDENTS

RELACIJE MIKRO I MAKRO SOCIOLOŠKIH DIMENZIJA KAO TEMELJ DEFINIRANJA ETIČKIH VRIJEDNOSTI UČENICA GIMNAZIJA

Danijela Bonacin & Dobromir Bonacin
Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku

Sažetak

Svrha ovog rada je uspostavljanje relacija između skupa makrosocioloških stratifikacijskih dimenzija i skupa mikrosocioloških indikatora. Krajnji cilj tog postupka je utvrđivanje početnog temelja potrebnog za evaluaciju etičkih vrijednosti. Takav cilj proizlazi iz jednostavne činjenice da o etičkim vrijednostima nije moguće raspravljati bez integracije pojedinca preko grupe u kojoj ostvaruje neposredne interese u širu socijalnu zajednicu. Taj cilj je za potrebe ovog rada realiziran sa 647 gimnazijalki iz Hercegovine, opisanih sa 9 socioloških stratifikacijskih i 12 mikrosocioloških indikatora. Podaci su, sukladno cilju, obrađeni kanoničkom korelacijskom analizom. Rezultati su pokazali da u manifestnom prostoru egzistiraju tri latentne kanoničke dimenzije opisane kao: egoizam, sustavnost i altruizam. U latentnom prostoru egzistiraju dvije dimenzije: materijalne nagrade i statusne nagrade. Sukladno intenciji istraživanja, na ovaj način, otvara se prostor za istraživanje etičkih vrijednosti uspostavljenim na prepoznatim fenomenima u mikro i makrosociološkom prostoru, kao početni paradigmatički konstituent.

Ključne riječi: *gimnazijalke, mikrosociološki, makrosociološki, kanonička analiza*

Abstract

Purpose of this research is establishing of relations between set of macro-sociological and set of micro-sociological indicators. Final aim of this procedure is starting basis determining as prerequisite for ethical values evaluation. Such aim arises from simple fact that we cannot discuss about ethical values without integration of individual through group where individual realizes its earnest interests into wide social community. In this research, the aim was realized with 647 female grammar school students from Herzegovina, described with 9 stratification sociological and 12 micro-sociological indicators. According to aim, data were processed by canonical correlation analysis. Results have shown that, in manifestation space there exist three canonical dimensions: egoistic, systematic and altruistic behavior. In latent space we can recognize two dimensions: material rewards and status rewards. In accordance with research intentions, in this manner, it can be pointed as opening space for research of ethical values established on recognized phenomena in micro and macro sociological area, as starting paradigmatic constituent.

Key words: *females, pupils, mikro-sociologic, macro-sociologic, canonical analysis*

Uvod

Pojedinac svoje vrijednosti profilira i iskazuje kroz mikrosociološke grupe, neke vrste interesih grupa koje imaju zajedničke ciljeve a koje mogu biti svjesno izabrane (sportski klub, udruga i sl.), nametnute (obitelj) ili nešto između poput primjerice poduzeća (moraš raditi ali možeš birati gdje). U isto vrijeme i te mikrosociološke grupe egzistiraju u okviru većih makrosocioloških sustava (socijalna zajednica) koje načelno svugdje na svijetu u istom vremenu funkcioniraju prema sličnim modelima. Stoga se ne može o etičkim vrijednostima pojedinca razgovarati dok se ne vidi struktura tog mikrosociološkog i makrosociološkog svijeta te njihove relacije a to posebno za specifično definirane uzorke (Wiener, 1988; Gorsuch, 1990). U tom kontekstu jedan čovjek predstavlja čitav svijet i obrnuto. Barem s pozicije čovjeka. Iz tog vrlo jednostavnog razloga nije nevažno kakav će čovjek biti, o tome ovisi kako sadašnjost tako i budućnost. Dakle, važni su njegovi stavovi. Postoji cijela lepeza socioloških teorija i njihovih različitih verzija, koje objašnjavaju kako društvo ili njegovi dijelovi funkcioniraju.

Za razliku od starijih, suvremene sociološke teorije skromnije su dosegom, bave se užim temama ali su preciznije i razrađenije. Sve se one mogu svrstati u tri globalne teorijske perspektive – funkcionalističku, konfliktnu i interakcionističku (Fanuko i sur. 1995). Prema funkcionalistima (npr. Talcott Parsons) društvo je socijalni sustav koji se mora **prilagoditi okolini** i svojim članovima zadovoljavajući njihove potrebe kroz *ekonomski sustav*; **postizati ciljeve** tj. prepoznati, izabrati i definirati kolektivne ciljeve te osigurati njihovo ostvarivanje putem *političkog sustava*; **održati oblik** procesom *socijalizacije* i *socijalne kontrole* te kroz sustav *srodstva* osigurati prihvaćanje društvenih vrijednosti i obavljanje društvenih uloga i **integrirati** se tj. mora osigurati koordinaciju i kontrolu između različitih dijelova svog (društvenog) sustava putem kulturnih institucija koje stvaraju i promiču društvene vrijednosti. Parsons a slično i Durkheim smatraju da zajednički sustav vrijednosti najbitniji čimbenik društvene integracije; u društvu mora postojati konsenzus oko osnovnih vrijednosti. Te vrijednosti prenose se socijalizacijom a održavaju socijalnom kontrolom. Dakle, funkcionalisti društvo doživljavaju kao sustav sastavljen od segmenata od kojih svaki izvršava točno određenu funkciju.

Ovaj pristup naglasak stavlja na **stabilnost** i poredak. Za razliku od funkcionalizma konfliktna perspektiva čiji je utemeljitelj Karl Marx predstavlja sukobe, napetosti, natjecanja i **promjene** pokretačima povijesti društva kao cjeline. Suvremeni konfliktni teoretičari nalaze konflikte u svim dijelovima društva i društvenog života (stari/mladi, muškarci/žene, odrasli/djeca, proizvođači/potrošači). Za razliku od prethodne dvije perspektive koje se bave makrosociološkim problemima tj. analizom društvenih struktura i procesa, interakcionisti se bave odnosom pojedinca i društva na način da se društvo putem **interakcije** stalno iznova stvara. Interakcionisti se stoga usredotočuju na specifične vrlo konkretne aspekte svakodnevnog života u vidu npr. simbola (znakovi, geste, društvena pravila, zastave, odlikovanja) koji omogućuju komunikaciju a na osnovu čega tumače ljudsko ponašanje (Fanuko i sur., 1995). Kako se vidi iz priloženog, u sva tri slučaja riječ je o pojedincima i društvu, te njihovim međusobnim relacijama čime se te sociološke teorije upravo i bave. No moralno relevantnim djelovanjem ljudi i njegovim oblikovanjem bavi se zapravo etika odnosno filozofija morala (Talanga, 1999). O spoznajama dobivenim etičkim proučavanjem i oblikovanje, uvelike ovisi kvaliteta budućnosti čovječanstva, no ne može biti ni riječi o bilo kakvim etičkim pitanjima bez prethodnih spoznaja o strukturi društvene zajednice koja je u pitanju. Iz vrlo jednostavnog razloga, moral se kao pojam javlja tek kad se pojavi barem još jedan pojedinac na kojeg bi se te moralne odrednice mogle odnositi. Dakle o moralnim vrijednostima pričamo onda, kad imamo grupu različitih individua koje egzistiraju u istom vremenu i prostoru (Pildes & Anderson, 1990). Opće poznato je da se moralne vrijednosti nekog društva procesom socijalizacije, odgojem i obrazovanjem prenose s jedne generacije na drugu, načelno sa starije na mlađu (Sanders & Horn, 1994). Na tim generacijama koje dolaze „svijet ostaje“ i s obzirom na to zanimljivo je bilo pogledati što taj mladi naraštaj na kojem svijet ostaje, misli, te kakve stavove ima o onome što predstavlja temelj na kojem se formira skup etičkih vrijednosti prema svemu što nas okružuje (Light & Rolston, 2003). Posebno ako se uzme u obzir da je upravo ovo razdoblje u ljudskom životu (adolescencija) posebno važno za konačno formiranje vlastitih stavova i vrijednosti.

Predmet, problem, cilj

Iz prethodno navedenog očito je zbog čega je predmet ovog rada specifično definirani uzorak od 647 djevojaka koje su pohađale redoviti program iz sveukupno četiri gimnazije sa područja Hercegovine. Uzbudljivo razdoblje adolescencije koju prolaze, te proces spoznaje i generiranja stavova i vrijednosti o njima samima i svijetu oko njih, čini ih vrlo zanimljivim i obećavajućim uzorkom. Problem rada je prepoznavanje relacija između mikro i makro socioloških indikatora ispitane skupine entiteta s ciljem definiranja tih relacija kao inicijalnog modela sustava vrijednosti.

Metode rada

Za potrebe ovog rada korišten je specifično definiran uzorak od 647 entiteta kojeg čine djevojke iz četiri gimnazije sa područja Hercegovine koje su pohađale redoviti program.

Podaci su prikupljeni pisanom anketom u siječnju 2009.g. (autorica ankete Danijela Bonacin, potpuni opis ankete u: Bonacin, Da., Bonacin, D. & Bilić, 2009), pri čemu je svaka tvrdnja označena sa 5 modaliteta od "uopće se ne slažem" do "potpuno se slažem". Entiteti su opisani s dvije grupe varijabli. A) U **makrosociološkom prostoru** korištene su po tri varijable koje opisuju **socijalizacijski edukacijski status**: obrazovanje trebaju svi bez obzira na dob, spol, vjeru... (SOE2), učenje je bitan aspekt odgoja kao načina prijenosa vrijednosti društva (SOE3), bolje obrazovanje daje mogućnost boljeg radnog mjesta (SOE4); **institucionalizacijski politički status**: politika je najvažniji segment bilo kojeg društva (SIS1), politički status jamči sigurnost (SIS2), politička pozicija se povećava sukladno spoznajama (SIS3) i **sankcijski ekonomski status**: u društvu te cijene kad imaš dobre prihode (SSE2), svoje aktivnosti u životu posve ću usmjeriti prema zaradi (SSE3), materijalna dobra su najvažniji dio čovjekovog statusa (SSE4), (po modelu Saksida & Petrović, 1972). B) U **mikrosociološkom prostoru** tj. prostoru **klika** korištene su po tri varijable koje opisuju: **funkcionalnu kliku**: ljudi koji uvjetuju pravila su stabilni i nezavisni (SMF2), ljudi koji kontroliraju institucije su politički jako aktivni (SMF3), osobe koje odlučuju su jako sklone dogovorima (SMF4); **oporbenu kliku**: mislim da bih ja bolje vodio/la neke institucije (SMO1), treba se truditi preuzeti dio odlučivanja (SMO2), lako je organizirati grupu koja bi mogla bolje voditi institucije i ljude (SMO3); **regulativnu kliku**: kod odlučivanja najbolje je biti po strani (SMR1), pravi čovjek je individualac i ne treba se posebno truditi oko grupe (SMR3), mene vole mnogi ako ne i svi i tako mi je najbolje (SMR4) i **upravljački subsustav**: svaki način je dobar kad dovede do cilja (SMU2), sposoban upravljač vidi u svemu svoj interes (SMU3), moramo upravljati ljudima, stvarima i događajima oko nas (SMU4). Razrađujući funkcionalnu analizu, *Merton, R.K.* pravi razliku između manifestnih i latentnih funkcija. Prve su poznate pojedincama jer su to zapravo njihovi motivi, razlozi i namjere za određeno ponašanje dok su latentne funkcije nenamjeravane i nespoznate posljedice društvenog ponašanja (Fanuko i sur1995). S obzirom da postoje pojave u manifestnom i mehanizmi u latentnom prostoru a riječ je o zanimljivom i važnom problemu, nužno je bilo "pogledati dublje". Za početak je napravljena faktorska analiza s rotacijom u orthoblique poziciju odvojeno za varijable makrosociološkog prostora (9) te za varijable mikrosociološkog prostora (12) a potom u prostoru drugog reda ista analiza. Nakon toga, napravljena je kanonička korelacijska analiza na dobivenim rezultatima faktorske analize oba seta prethodno izoliranih faktora (4 i 4) te kanonička korelacijska analiza na početnim indikatorima (9 i 12), kako bi se prepoznale moguće relacije (Bonacin, 2010).

Rezultati

U prvom slučaju, u makrosociološkom prostoru, rezultati faktorske analize pokazali su postojanje četiri faktora. **Prvi faktor** najbolje je opisan varijablama u kojima „politički status jamči sigurnost“ (0.79), „politika je najvažniji segment društva“ (0.74) i „politička pozicija se povećava sukladno spoznajama“ (0,64) pa ovaj faktor očito možemo definirati kao **politički status** – SPOL. **Drugi faktor** najbolje je opisan varijablama „usmjerenosti prema zaradi“ (0,84), zatim „materijalna dobra predstavljaju najvažniji dio čovjekovog statusa“ (0.76) dok je varijabla „u društvu te cijene kad imaš dobre prihode“ manje značajna (0.32). Očito je da ovaj faktor možemo definirati kao **materijalni status** – SMAT. **Treći faktor** najbolje je opisan varijablama u kojima bi „bolje obrazovanje značilo i bolje radno mjesto“ (0.88), „učenje znači bitan aspekt odgoja kao načina prijenosa vrijednosti društva“ (0.60) i negativno projiciran varijabla „u društvu te cijene kad imaš dobre prihode“ (-0.28), pa je očito da ovaj faktor možemo definirati kao **edukacijski status** – SEDU. **Četvrti faktor** najbolje je opisan varijablom „obrazovanje trebaju svi bez obzira na dob, spol, vjeru...“ (0.80), te manje značajnim varijablama „u društvu te cijene kad imaš dobre prihode“ (0.54) i „učenje je bitan aspekt odgoja kao načina prijenosa vrijednosti društva“. S obzirom na naglašenu tendenciju općem dobru ovaj faktor je definiran kao **moralni status** – SMOR. Kao rezultat provedene faktorske analize na prethodno dobivena četiri faktora dobivena su nova dva faktora. **Prvi faktor** najbolje je opisan varijablama materijalnog statusa (0.77) te političkog statusa (0.66), nešto manje značajno varijablama moralnog statusa (0.34.) a zanemariva je prisutnost negativne vrijednosti edukacijskog statusa (-0.16).

Ovaj faktor drugog reda možemo definirati kao **aktualnu poziciju**, a *drugi faktor* najbolje je opisan varijablama edukacijskog statusa (0.86) i moralnog statusa (0.59) i može se definirati kao **idealno stanje**. U drugom slučaju, u mikrosociološkom prostoru, rezultati faktorske analize također su pokazali postojanje četiri faktora koje možemo definirati kao: **upravljački sustav - KUPR** (SMU3 0,75; SMU4 0,69; SMU2 0,55; SMR4 0,48; SMF3 -0,17; SMR3 0,15), **oporbena klika - KOPO** (SMO1 0,75; SMO2 0,72; SMR1 -0,41; SMU2 -0,38; SMR4 0,24; SMO3 0,23), **funkcionalna klika – KFUN** (SMF2 0,60; SMF3 0,72; SMF4 0,72; SMR3 -0,21), **regulativna klika - KREG** (SMO3 0,75; SMR3 0,56; SMR1 0,51; SMU3 -0,18).

Tablica 1. Othoblique solucija makrosocioloških indikatora

	OBO1	OBO2	OBO3	OBO4
SOE2	-0.06	-0.11	0.04	0.80
SOE3	0.02	-0.12	0.60	0.50
SOE4	0.00	0.15	0.88	-0.21
SIS1	0.74	-0.01	-0.05	-0.08
SIS2	0.79	0.01	0.06	-0.04
SIS3	0.64	0.00	0.00	0.15
SSE2	0.07	0.32	-0.28	0.54
SSE3	-0.12	0.84	0.05	0.04
SSE4	0.10	0.76	0.00	-0.03

	OBO1	OBO2	OBO3	OBO4
OBO1	1.00	0.15	0.04	0.06
OBO2		1.00	-0.01	0.13
OBO3			1.00	0.10
OBO4				1.00

Tablica 2. Othoblique solucija mikrosocioloških indikatora

	OBO1	OBO2	OBO3	OBO4
SMF2	0.12	-0.08	0.60	0.05
SMF3	-0.17	0.08	0.72	-0.02
SMF4	0.05	0.05	0.72	-0.04
SMO1	0.04	0.75	-0.05	0.17
SMO2	0.11	0.72	0.12	-0.09
SMO3	-0.14	0.23	0.13	0.75
SMR1	-0.01	-0.41	0.14	0.51
SMR3	0.15	0.00	-0.21	0.56
SMR4	0.48	0.24	-0.07	0.13
SMU2	0.55	-0.38	0.10	0.15
SMU3	0.75	-0.05	0.09	-0.18
SMU4	0.69	0.10	-0.05	0.01

	OBO1	OBO2	OBO3	OBO4
OBO1	1.00	-0.04	0.13	0.24
OBO2		1.00	0.02	-0.05
OBO3			1.00	0.08
OBO4				1.00

Tablica 3. Faktori drugog reda u makrosociološkom prostoru (Orthoblique pozicija)

	OBO1	OBO2
SPOL	0.66	0.06
SMAT	0.77	0.00
SEDU	-0.16	0.86
SMOR	0.34	0.59

Tablica 4. Faktori drugog reda u mikrosociološkom prostoru (Orthoblique pozicija)

	OBO1	OBO2
KUPR	0.75	0.02
KOPO	-0.19	0.86
KFUN	0.47	0.51
KREG	0.71	-0.12

Kao rezultat provedene faktorske analize na prethodno dobivena četiri faktora dobili smo dva faktora koje možemo definirati kao **upravljanje samim sobom** (KUPR 0,75; KREG 0,71; KFUN 0,47; KOPO -0,19) i **upravljanje rezultatom** (KOPO 0,86; KFUN 0,51). Kanonička korelacijska analiza na manifestnoj razini s skupovima varijabli iz makro i mikro sociološkog prostora (9 i 12) rezultirala je sa tri kanonička korelacijska faktora koja možemo opisati kao korištenje sustava za sebe ili **egoizam**, izgradnju sustava ili **sustavnost** i korištenje sebe za sustav ili **altruizam**. Kanonička korelacijska analiza u latentnom prostoru (4 i 4) rezultirala je sa dva kanonička korelacijska faktora koja možemo definirati kao **materijalne nagrade** i **statusne nagrade**.

Tablica 5. Kanonička korelacijska analiza skupova manifestnih indikatora

	KAN1	KAN2	KAN3
SMF2	-0.26	0.25	0.41
SMF3	0.22	0.61	-0.22
SMF4	-0.15	0.43	0.49
SMO1	0.05	0.04	-0.33
SMO2	-0.01	0.52	0.06
SMO3	-0.42	-0.17	0.11
SMR1	-0.22	0.19	-0.07
SMR3	-0.43	0.02	0.17
SMR4	-0.42	0.33	-0.36
SMU2	-0.63	0.10	0.00
SMU3	-0.44	0.34	-0.21
SMU4	-0.68	-0.13	-0.33
SOE2	0.26	0.53	-0.05
SOE3	0.24	0.30	0.11
SOE4	-0.15	0.25	0.55
SIS1	0.03	0.24	0.26
SIS2	-0.12	0.40	0.25
SIS3	0.04	0.77	0.05
SSE2	-0.08	0.30	-0.74
SSE3	-0.77	0.14	0.02
SSE4	-0.72	0.34	-0.21
Kanonička korelacija	0.42	0.30	0.23
Hi-kvadrat vrijednost	272.72	151.16	92.33
Stupnjevi slobode	108	88	70
Wilks lambda	0.651	0.787	0.864
Vjerojatnost (p)	0.0000	0.0002	0.0446

Tablica 6. Kanonička korelacijska analiza skupova latentnih indikatora

	KAN1	KAN2
Politički status (SPOL)	0.09	0.79
Materijalni status (SMAT)	0.97	0.18
Edukacijski SFDU	-0.01	0.3
Moralni status (SMOR)	-0.12	0.62
Upravljačke tendencije (KUPR)	0.92	0.07
Oporbena klika (KOPO)	-0.04	0.41
Funkcionalna klika (KFUN)	0.16	0.88
Regulativna klika (KREG)	0.59	-0.21
Kanonička korelacija	0.39	0.21
Hi-kvadrat vrijednost	144.10	35.77
Stupnjevi slobode	16	9
Wilks lambda	0.799	0.946
Vjerojatnost (p)	0.0000	0.0001

Rasprava i zaključak

Kako bi mogli raspravljati o bilo kojim pitanjima moramo prije svega ostaloga definirati prostor u koji nas zanima i relacije koje tu postoje. U ovom slučaju strukturu društvene zajednice i relacije koje postoje među pripadnicima tog društva. To se nekako podrazumijeva no potrebno je posebno naglasiti naročito kad je riječ o pitanjima etike. Dakle, prije svega je trebalo utvrditi relacije između mikro i makro socioloških indikatora kako bi mogli formirati inicijalni sustav moralnih vrijednosti koji će poslužiti kao baza za etičke rasprave i modeliranje ljudskog ponašanja za budućnost. Posebno treba naglasiti da se ispitanici uzorak tj. djevojke nalaze u vrlo osjetljivoj razdoblju života, adolescenciji, kada prolaze raznovrsne psihofizičke promjene. No, naročito je za naglasiti da upravo u ovom razdoblju neprekidno stječu nova znanja pa im se razvija pažnja, razmišljanje i inteligencija a neki autori, poput Piaget-a naglašavaju da adolescenti baš zbog vrlo razvijenog mišljenja imaju svoje poglede i teorije o društvenim, političkim i umjetničkim doživljajima u životu, nastale kao rezultat interakcije između individue i sredine (Đorđević, 1978). Dakle, ti stavovi nisu oslobođeni utjecaja „izvan“ same individue. Upravo suprotno, većini mladih ljudi mišljenje sredine u kojoj žive je jako bitno iz jednostavnog razloga što pokušavaju izboriti željeni status među svojim vršnjacima, kroz cijeli period nadograđujući svoja razmišljanja. Iz tih razloga je na ovom uzorku provedeno nekoliko istraživanja s različitim ciljevima. Primjerice, s edukacijskog aspekta mikrosociološkog strukturiranja ovog uzorka dobiveni rezultati pokazuju kako ispitanici populacija suštinu obrazovanja vidi kao sustav etičkih vrijednosti ali uz nužnost postojanja kompetentnog odlučivanja kao krajnjeg cilja (Bonacin et al, 2010).

Između ostalog, istraživanja su pokazala i određenu mjeru konzervativnosti i tradicionalnog shvaćanja muško-ženskih odnosa u stavovima (Bonacin Da., Blažević S, Lovrić F, 2009 i Blažević, Bilić, Bonacin Da, 2009), zatim su pokazala dva pristupa upravljanju pri čemu bi se jedan stav mogao opisati kao pragmatičan a drugi kao egoističan (Bonacin, Da. Bilić Ž, Bonacin D.) Slijedeće istraživanje pokazalo je postojanje tri procesa koji se paralelno odvijaju kod dijela ispitanica a vezani su za slobodno vrijeme gimnazijalki - konstruktivni spoznajni proces, destruktivni proces inaktiviteta i oscilatorni proces višestrukih pokušaja aktivacije (Bilić et al, 2010). Rezultati prethodnih istraživanja na ovom uzorku pokazali su da gimnazijalke imaju u velikoj mjeri formirane sustave vrijednosti koji ih vode prema formiranju stabilnih socioloških struktura u nadolazećim razdobljima života. Može se kazati i to da je njihov društveni život znatno bogatiji nego li se to obično pretpostavlja (Bonacin & Bonacin Da, 2010). Iz tih razloga je ovaj uzorak bio interesantan i za ovo istraživanje u kojem je težnja bila prepoznavanje relacija između mikro i makro sociološke strukture uzorka kako bi se mogao definirati inicijalni model sustava vrijednosti. Rezultati kanoničke analize u manifestnom prostoru pokazali su postojanje tri kanonička faktora. Iz svih prethodnih istraživanja očito je kako su ispitanice uspjele izgraditi određene stavove. Ovo istraživanje pokazalo je da u tim stavovima postoji tendencija korištenja sustava samo za sebe (egoizam), izgradnja tog sustava kroz pravila i njihovo sprovođenje (sustavnost) te korištenje sebe za sustav u potpunosti tj. altruizam. Prema Gaussovoj normalnoj distribuciji, sve ljudske karakteristike normalno su distribuirane u rasponu od oko (-3) do (+3) standardne devijacije, pri čemu je jako mali broj onih manje ili jednako -3 i isto tako jako malo je onih na +3 ili više, a ostali su raspoređeni neki niže neki više oko 0. Dakle i te su tri tendencije jednako tako distribuirane u populaciji, pa je jako teško govoriti o ekstremima „dobar-zao“, „moralan-nemoralan“. Kanonička korelacijska analiza u latentnom prostoru rezultirala je sa dva kanonička faktora koja smo definirali kao **materijalne** nagrade i **statusne** nagrade. Dakle, postoji u populaciji shvaćanje o različitim načinima odnosa tj. djelovanja prema društvu i njegovim vrijednostima no na latentnoj razini postoji i shvaćanje o sankcijama (materijalnim i statusnim nagradama) koje proizlaze iz tog djelovanja. U etičkom smislu, postavlja se pitanje je li moralno da se djeluje na određeni način jer se podsvjesno očekuje nagrada. Mora li društvo nagrađivati pojedince kako bi ih motiviralo? Zar nije moralnije da oni postanu svjesni i shvate važnost pozitivnog i adekvatnog djelovanja u društvu neovisno o nagradi? Je li to ideal kojem treba težiti? Uglavnom, ispitana populacija očigledno dobro shvaća takav način funkcioniranja društva. Kada se ponovo vratimo na onu misao da je upravo ovo vrijeme kad se na njih još može utjecati, možda bi trebalo razmisliti o tome da edukatori (institucionalizacijski ili ne) promijene cilj, pristup ili sadržaj onoga što podučavaju a vezano za idealno moralno društvo kojem se teži (a koje nikako da se nazire). Još jednom, ovo je razdoblje kada srednjoškolci od „ja“ dolaze do „mi“ , prestaju biti djeca, postaju ljudi. Moralni ili ne ali formirani.

Literatura

- Bilić, Ž., Bonacin, D., & Bonacin, Da. (2010). Development attitude characteristics about leisure time of grammar school female students. *Sport Science*, 3(2), 66-70.
- Blažević, S., Bilić, Ž., & Bonacin, Da. (2009). Razlike parametara slobodnog vremena učenica i učenika gimnazija. *Sport Mont*, 18-20(1), 484-489.
- Bonacin, D. (2010). *Uvod u kvantitativne metode*. Travnik: Edukacijski fakultet.
- Bonacin, D., & Bonacin, Da. (2010). Međuodnosi socijalne stratifikacije i mikrosociološke strukture gimnazijalki. *Pozvano predavanje. Međunarodna konferencija "Kineziološki sadržaji i društveni život mladih" Zagreb*, pp.204-209. (ur. Andrijašević, M.).
- Bonacin, Da., Bilić, Ž., & Dautbašić, S. (2010). Sociological models of decision-making structuring of female grammar school students. *Acta Kinesiologica*, 4(1), 102-108.
- Bonacin, Da., Blažević, S., & Lovrić, F. (2009). Razlike socioloških indikatora učenica i učenika gimnazija. *Sport Mont*, 18-20(1), 480-484.
- Bonacin, Da., Bonacin, D., & Bilić, Ž. (2009). Relacije značajki slobodnog vremena i indikatora upravljanja srednjoškolki. *Međunarodna znanstveno-stručna konferencija Upravljanje slobodnim vremenom. Zagreb, Kineziološki fakultet*, pp:457-466. (ur. Andrijašević, M.).

- Bonacin, Da., Halilović, S., Sejfuli, E., Hrnjić, J., & Omerović, M. (2009). Educational aspect of micro-sociological structuring in grammar school female students. *Sport Science*, 3(1), 84-89.
- Dorđević, D. (1978). *Razvojna psihologija*. Gornji Milanovac: NIP Dečje novine.
- Gorsuch, R.L. (1970). Rokeach's Approach to Value Systems and Social Compassion. *Review of Religious Research*, 11(2), 139-143.
- Fanuko, N. et al. (1995). *Sociologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Light, A., & Rolston, H. (Ed.) (2003). *Environmental ethics*. Malden/Oxford: Blackwell pub.
- Pildes, R.H., & Anderson, E.S. (1990). Slingshot Arrows at Democracy: Social Choice Theory, Value Pluralism, and Democratic Politics. *Columbia Law Review*, 90(8), 2121-2214.
- Saksida, S., & Petrović, K. (1972). Teoretični model socialne stratifikacije: Poskus kvantitativne verifikacije. *Teorija in praksa*, 9(10), 1407-1419.
- Sanders, W.L., & Horn, S.P. (1994). The Tennessee Value-Added Assessment System (TVAAS): Mixed-Model Methodology in Educational Assessment. *Journal of Personal Evaluation in Education*, 8, 299-311.
- Talanga, J. (1999). *Uvod u etiku*. Zagreb: Hrvatski studiji – Studia Croatica.
- Wiener, Y. (1988). Forms of Value Systems: A Focus on Organizational Effectiveness and Cultural Change and Maintenance. *The Academy of Management Review*, 13(4), 534-545.